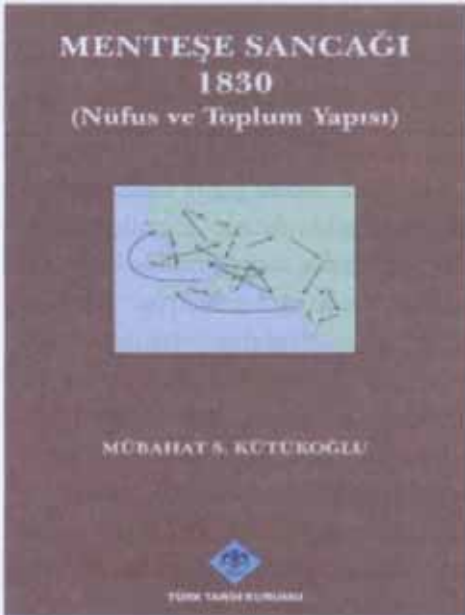

Mübahat S. Kütükoğlu, *Menteşe Sancağı 1830 (Nüfus ve Toplum Yapısı)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, XXIV+286 sayfa ve bir harita.

Osmanlı Devleti'nde ülke sınırları içerisindeki bölgelerin ekonomik yapılarının tespitine her zaman önem verilirdi. XV ve XVI. yüzyıllarda yeni fethedilen yerlerin iktisadî durumunun ortaya çıkarılması için tahrir defterleri tutulmaktaydı. XIX. yüzyılda tahrir defterlerinin yerini daha teferruatlı bilgileri ihtiva eden temettü defterleri almıştı. Bu defterler ile bölgelerin hem gelir kaynakları ve yaşayış tarzları hem de sosyal yapısı görülmüş oluyordu. Fakat bahsedilen bu

defterler vergi ödeyen kesimi kapsadığından, askerî amaçlı olarak erkek nüfusun tamamını hakkında malumat sahibi olabilmek için II. Mahmud döneminde nüfus sayımına gidilmiştir. Nitekim bu sayımla aynı zamanda askerlik çağında olan gençlerin de tespiti mümkün olacaktır. 1830 yılında yurt çapında başlanan sayımlar bazı yerlerde aynı yıl bazı bölgelerde ise daha sonraki yıllarda gecikmeli olarak tamamlanmıştır. İşte tanıtımını yapacağımız eser, *Menteşe Sancağı'nın 1830 yılındaki nüfus bilgilerini ihtiva eden deftere dayanılarak meydana getirilmiştir.* Yazar, Önsöz'de belirttiği gibi bu deftere tamamen tesadüf eseri rastlamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Nüfus Defterleri henüz araştırmacıya açılmamışken, her nasılsa Kâmil Kepeci tasnifine girmiş olan defter, mükerrer numara ile kaydedilmiş ve yazar esas numarayı isteyince onun yerine çıkarılmıştır. Böylece defterden haberdar olduğu ifade edilmektedir.

Eser, giriş, beş bölüm ve sonuç kısımlarından meydana gelmektedir. Yazar, eserin giriş kısmında Osmanlı döneminde hem XVI. yy.da hem de XIX. yy.da yapılan nüfus sayımlarından kısaca bahsederek kullanılan defterin özelliklerini incelemiştir. Aynı bir kısımda ise *Menteşe*

Sancağı'nın coğrafi yapısı ve geçirdiği tarihsel süreç hakkında bilgi vermiştir.

Eserin Birinci Bölümü (13-33) "İdâri Taksimât (1830)" başlığını taşımaktadır. Bu bölümde -yukarıda bahsi geçen deftere dayanılarak-Menteşe Sancağı'nda XIX. yy.da bulunan yerleşim yerleri kazalar ve köyler şeklinde ayrılarak ele alınmış, sancak içerisindeki şehir ve kasabalara da yer verilmiştir. Buna göre Mentese Sancağı'nın 26 kazası ve bu kazalara bağlı 358 köyü bulunmaktadır. Burada XIX. yy.daki köy adları ele alınıp günümüzdeki durumları araştırılmak suretiyle bugün isim değiştirmiş veya aynı isimle var olan köyler tablolar halinde verilmiştir.

İkinci Bölüm, sancağın nüfusuna ayrılmıştır (35-78). Bu bölümde sancaktaki erkek nüfus çeşitli şekillerde ele alınmıştır. Önce kaza ve köy olarak gruplandırılmış, daha sonra ise hanede yaşayan erkek nüfus ve bu nüfusun yaşlara göre dağılışı esas alınmıştır. Ayrıca tahmini olarak toplam 50.000'in üstünde olan nüfus, hanede yaşayan oğul, kardeş gibi kimseler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. En başta söylediğimiz gibi askere gidecek kişilerin tespiti önemli olduğundan yaşlar da kaydedilmiş,

dolayısıyla sancağın erkek nüfusu yaşlara göre de gruplandırılmıştır. Buna göre toplam nüfusun %25 kadarını askerlik çağındaki nüfus teşkil etmektedir. Çocuklar %41,3 ile nüfusta epey kalabalık bir yer tutmakta olup yaşlılar ise nüfusun %26'sını oluşturmaktadır.

Üçüncü bölüm şahıs isim, sıfat ve lakabları şeklinde ele alınmıştır (79-120). Sancak genelinde en çok kullanılan isim, sıfat ve lakablar belirtilmiş, bunların yanında ilgi çekici ya da orijinal olanlardan da örnekler verilmiştir. Sancakta en çok kullanılan isim Mehmed'dir. Ondan sonra sırayla Mustafa, Ali, Hasan ve Hüseyin gelir. Görüldüğü gibi kullanılan isimlerde genellikle Müslümanlıktan gelen isimler tercih edilmiştir. Bu arada ad koyma geleneğinden de bahsedilmiş ve doğan çocuğa dedesinin adı verilenler kaydedilmiştir.

Sancak genelinde kullanılan sıfatlardan en önemlileri öncelikle fiziksel özelliğe göre verilenlerdir. Bunlardan da kara, sarı ve arab ön plana çıkmaktadır. Lakablara gelince: lakablar çok çeşitli şekillerde verilmektedir. En fazla mesleğe göre verilen lakablar görülmektedir. Bunun yanında sıfattaki gibi fiziksel özellik-

lere göre verilen lakablar da vardır. Bu kısımda en çok rastlanan lakablara yer verilmiştir. Sancakta en fazla İmamoğlu lakabı görülmektedir. Ayrıca sadece birer ailede rastlanan 1.500 civarındaki lakabdan ilginç olanlarına da yer verilmiştir.

Eserin Dördüncü Bölümü (121-158) eşkâl ve meslekler bahsine ayrılmıştır. Defterin esas tutulma gayelerinden biri askerlik çağındaki nüfusun tespiti olduğundan eşkâllere oldukça önem verilmiştir. Eşkâl kayıtlarında boy, ten rengi, saç rengi, göz rengi yer almaktadır. Özürlü olanların ise özürlerinin ne olduğu mutlaka kaydedilmiştir. Bu bölümde daha sonra sancaktaki meslekler ele alınmıştır. Genel itibariyle sancakta en çok görülen meslekler ticaret ve ilmiye mensubları grubundadır. Daha sonra nakliyeciler ve zanaat erbabı gelir. Bölge deniz kıyısında olduğu için denizcilikle ilgili mesleklere de rastlanmaktadır.

Kütükoğlu, eserin beşinci bölümünü sancaktaki nüfus değişikliklerine ayırmıştır (159-180). Burada defterde mevcut 1831 yılına ait vukuat kayıtları incelenmiştir. Doğum, ölüm, askere alınma ve göç gibi hususlar yer almaktadır.

Eserin bölümlerinin yanında lakablarda geçen ve hiç bilinmeyen kelimelerden meydana getirilmiş bir sözlük kısmı da yer alır. Devamında ise bibliyografya ve indeks bulunmaktadır. Hocamızın diğer eserlerinde olduğu gibi indeksin analitik olarak yapılması okuyucunun aranılan hususa kolayca ulaşmasını sağlamaktadır.

Metnin içinde geçen 64 tablo ve 27 grafik ile yazıyla ifade edilen bilgiler daha anlaşılır ve kalıcı hale getirilmiştir. Ayrıca Menteşe bölgesi ve bahsi geçen kazaların harita ve planları koyularak okuyucunun bölge hakkında daha fazla bilgi sahibi olması temin edilmiştir. Eklerde yer alan tablolarla defterdeki bilgiler, idari taksimata göre tasnif edilip tamamı listelenmiş, fotoğraflarla da bölgenin tarihî yapılarından örnekler verilmiştir. Arka kapak içine koyulmuş olan ve sancakta günümüzde tespit edilen köylerin yer aldığı harita ile de çalışılan bölgenin güncel hali gözler önüne serilmiştir.

Netice itibariyle Prof. Dr. Mübahat S. Kütükoğlu hocamız, her zamanki bilgi, tecrübe ve titizliğiyle kaleme aldığı bu eseri sayesinde konusunda bir başlangıç yaparak daha önce kimse tarafından kullanılmamış nüfus defterlerinden birini değerlendiren, Menteşe Sancağı'nın 1830 yılın-

SİNEM SERİN

daki nüfusuna ışık tutmuştur. Böylece şehir ve sancak araştırmalarına daha farklı bir boyut kazandırıp, nüfus defterlerinden hareketle daha sonra

yapılacak sosyo-ekonomik çalışmalara temel bir örnek meydana getirmiştir.

Sinem SERİN*

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; sinemser@istanbul.edu.tr.